

УДК 271.4(477)-722.53:37.01

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2021.16.17>

ОТЕЦЬ МИХАЇЛ КОСИЛО – ПЕДАГОГ «КАТАКОМБНОЇ» ЦЕРКВИ

Петро ГОЛІНЕЙ

*Папський Східний Інститут в Римі,
via del Babuino 149, Pontificio Collegio Greco, I-00187 Roma, Italia,
e-mail: o.petro@i.ua*

Дослідження базоване на основі окремих публікацій та інтерв'ю про шлях до священства о. Михайла Косила, свідчення вірності УГКЦ та його пастирсько-педагогічну діяльність з аналізом головних складових формації духовенства в умовах підпілля.

Ключові слова: *підпільна семінарія, виховання священників, підпільні семінаристи, переслідування, підпілля.*

The research is based on some publications and interviews about the path to the priesthood of Father Mykhailo Kosylo, about his testimony of faithfulness of the UGCC and his pastoral and pedagogical activity, along with the analysis of the main components of the clergy formation under conditions of the underground.

Key words: *underground seminary, education of priests, underground seminarians, persecution, underground.*

Вступ. Українська Греко-Католицька Церква в II-й половині ХХ ст. пережила найдраматичніший період своєї історії. Заборонена згідно радянського світогляду, вона мала відійти в небуття. Більш ніж сорокарічні репресії комуно-атеїстичної влади мали відправити поняття «унія», «греко-католик» до словника архаїзмів. Але Провидіння Господнє вибирало для пастирського служіння осіб здатних, опираючись на Ласки Господні, нести Слово Боже у найтрудніших обставинах.

В середовищі яскравих діячів підпільної Станіславівської греко-католицької єпархії займав визначне місце о. Михайл Косило¹. З благословення церковної ієрархії йому вдалося організувати та протягом більш ніж 20-ти років в нелегальній обстановці провадити підпільною семінарією.

Дослідження базується на аналізі окремих архівних документів, друкованих матеріалів і, найголовніше, на спогадах осіб, які безпосередньо були свідками та учасниками тих подій. Воно не відкриває всієї палітри пастирського служіння о. Михайла, а тільки частково висвітлює його педагогічну діяльність та намагається представити педагогічні прийоми, що використовувалися в підпільних умовах.

---

¹ В даній статті ім'я «Михайло» вживається в еклезіологічній формі «Михаїл», оскільки так бажав іменуватися головний персонаж цього дослідження після ієрейського рукоположення.

Життєвий шлях до пастирсько-педагогічного служіння дорогою випробувань. Народився о. Михайл Косило 20 грудня 1932 р. в с. Дора, Надвірнянського повіту на Станіславщині², в сім'ї Василя Косила та Катерини з роду Спасюк. З юних літ батьки привили малому Михасеві любов до Господа Бога та рідного народу³. З дитинства він вирізнявся неабиякою цікавістю до навколишнього світу та здібністю до навчання. Часто допомагав своєму дідусеві Миколі Спасюкові в паламарському служінні в парафіяльній Церкві Чуда Св. Архистратига Михаїла та часто відвідував місцевий студитський монастир св. Пророка Іллі⁴. Тут викристалізувалося покликання майбутнього душпастиря у молитвах Церковного Правила, Святих Літургіях та частому св. Причасті.

Дитяча мрія бути священиком похитнулася разом із ліквідацію Греко-Католицької Церкви сталінським режимом 1946 р. Як вірний син переслідуваної Церкви, молодий Михась не мав наміру зраджувати релігійним переконанням. Поклавшись повністю на Провидіння Господнє, Михась отримує шанс здобути богословську освіту в підпільних умовах при сприянні та керівництві о. Антонія Казновського, який з 1949 р. нелегально стає душпастирем не тільки дорянської громади, але й великої групи підпільних греко-католиків з навколишніх міст і сіл.

В той час, коли перед греко-католицьким духовенством існувало єдине завдання – вижити, о. Антоній, з благословення владики Івана Лятишевського⁵, приступаючи до вишколу майбутнього священика, закладає фундамент підпільного розвитку «незаконної» Церкви. Це було фантастичне завдання в умовах сталінської дійсності.

Весь богословський вишкіл о. Антоній зосередив на основі головних теологічних дисциплін програми колишньої Львівської Богословської Академії. Михайло мав можливість користати з особистої літератури о. Антонія та його колишніх семінарійних конспектів. При тому, о. Антоній поставив досить чіткі умови своєму вихованцю: підпільний семінарист мав брати участь у щоденній Літургії та інших богослужіннях добового кола, часто приступати до святої сповіді та щоденно приймати Пресвяту Євхаристію. За таких умов Михась не мав можливості працювати на державній роботі, а був змушений заробляти на життя читаючи молитовні псалтирі біля покійників та виготовляючи власноручно церковні календарі⁶.

На деякий час навчання богослов'я довелось перервати з причин військової служби в 1951 р.. Але повернувшись з війська передчасно, з

² Нині це м. Яремче Івано-Франківської обл.

³ Див. Пам'яті отця-мітрата Михаїла Косила // Нова Зоря. – Івано-Франківськ. – 2000. № 46. С. 8.

⁴ Див. Інтерв'ю з Марією Косило-Черленюк. м. Яремче (Дора). Інтерв'юер о. Петро Голіней. 28.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче:Ф-5-А-5-2-1.2-5.

⁵ Отець Антоній Казновський, листуючись із владикою Іваном Лятишевським, одержує благословення турбуватися про нелегальну богословську освіту Михася Косила. Див. І. Пелехатий. В неволі день роком стає / Лицар Української Католицької Церкви. Упорядник У. Скальська, Івано-Франківськ, 2007, 84.

⁶ Див. Інтерв'ю з Марією Косило-Черленюк. м. Яремче (Дора). Інтерв'юер о. Петро Голіней. 28.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче – Ф-5-А-5-2-1.2-5.

причини висновку медичної комісії, Михась продовжив студії⁷, виконуючи обов'язки дяка-регента при своєму вчителеві⁸. Вільний від молитви час Михайло мав присвячувати навчанню та допомозі своєму вчителеві в душпастирській праці⁹.

Після опрацювання богословських предметів Косило зустрічається із підпільними професорами для консультацій та з потреби здавання іспитів. Серед них були славні світочі підпільної Церкви: єпископ Миколай Чарнецький, єпископ Іван Лятишевський, єпископ Симеон Лукач, єпископ Стефан Вапрович, о. Авксентій Бойчук, о. Степан Рудь¹⁰, о. Роман Винничук¹¹ та інші.

Праця відважного греко-католицького душпастиря Казновського та його учня Косила не залишилася без уваги карних органів радянської влади. Окупаційна влада часто викликала молодого богослова на різні «розмови» з пропозицією співпраці. Збереглося повідомлення виконкому Дорівської сільради від 3 лютого 1954 р.¹² про виклик Михайла Косила в Яремчанське МДБ, що свідчить про пристрасне бажання місцевих урядовців контролювати будь-що із життя громадян. Коли було зрозуміло, що ні о. Антоній, ні його вірний помічник не схиляються до співпраці, органи МДБ-КДБ вдаються до репресій. 15 серпня 1955 р. відбувається одночасний обшук в помешканні о. Антонія Казновського та Михайла Косила¹³. В той момент фальшивої «хрущовської відлиги» справи завершувалися штрафами та безконечними попередженнями.

Найбільше місцеву владу розізлила сміливість вимоги дорянських греко-католиків зареєструвати для потреб громади зачинену монастирську церкву св. Пророка Іллі. Для цієї вимоги за розпорядженням о. Антонія, Михайло Косило зібрав 1250 підписів жителів Дори¹⁴ та представив перед органами влади в Станіславові.

В умовах постійних цькувань та допитів завершувалось навчання Михайла за програмою Львівської Богословської Академії. Але успішне засвоєння предмету ще не означало готовність кандидата прийняти свячення. Церковний провід мав добре впевнитися в готовності кандидата бути священиком в підпіллі та його стійкість перед неминучими репресіями влади. Косило навесні 1957 р. успішно здає іспити з усіх богословських дисциплін,

⁷ Див. Інтерв'ю з о. Іваном Бойком. Дора. Інтерв'юер о. Петро Голіней. 21.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче – Ф-5-А-2-1-1.2-9.

⁸ Див. Т. Мартинюк. Ісповідники віри на Гуцульщині: монахи студійського уставу, о. Антоній Казновський та о. мітраг Михайл Косило // Правда визволить... Матеріали наукової конференції з нагоди 25-ліття легалізації УГКЦ 6 листопада 2014 р. / за ред. о. П. Марцелюка, С. Гуркіної, В. Суботіна. Жовква: Місіонер, 2015. С. 40.

⁹ Див. Інтерв'ю з о. Михайлом Косилом. м. Яремче. Інтерв'юер Віктор Чуляк. 12.11.1999 // Архів інституту Історії Церкви. Ф 1. П-1-1-1026. 10.

¹⁰ Див. І. Пелехатий. «Ми сповідуємо мир у Христі» // Нова Зоря, 1993, № 15-16, 4.

¹¹ Див. Пам'яті отця-мітрата Михайла Косила // Нова Зоря. – Івано-Франківськ. – 2000. № 46. С. 8.

¹² Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче – Ф: 1. – Спр. 3. – Арк. 1.

¹³ Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче – Ф: 3. – Спр. 1. – Арк. 6.

¹⁴ Дарія Голейко, Тетяна Голейко, о. Антін Казновський, якого ми пам'ятаємо (1878-1959) // Нова Зоря. Івано-Франківськ. 1993. № 38.

але свячень владика Іван Лятишевський не уділяв через пораду єпископа Степана Вапровича не спішити. Натомість владика Іван Лятишевський призначив піврічний термін для випробування з причини кримінальної справи, яку органи КДБ завели на о. Антонія Казновського та його учня Михайла Косила¹⁵. А коли справа була закрита свячення було призначено на 22 грудня 1957 р. До цієї дати владика Лятишевський не дожив і виникла потреба пошуку контактів із іншим святителем. Після нових коротких іспитів та консультацій владика Миколай висвячує Михайла Косила на священника 13 червня 1958 р. у Львові¹⁶.

В цьому часі органи КДБ відновили переслідування за «незаконну» релігійну діяльність і вже 25 червня 1958 р. о. Михаїл Косило разом із своїм учителем о. Антонієм Казновським були засуджені Яремчанським районним судом: отець Антоній за статтями 56-1 ч. 1 та 154 КК УРСР на 1 рік ув'язнення загального режиму та 5 років обмеження в правах; отець Михаїл Косило за статтями 56-1 ч. 1 та 154 КК УРСР на 2 роки ув'язнення загального режиму та 10 років обмеження в правах¹⁷.

Тюремний термін душпастирям нескореної Церкви довелось відбувати в м. Жданов. Тут 13 лютого 1959 р. закінчує своє жертвенне життя о. Антоній Казновський, передбачивши свою смерть з точністю до хвилини.¹⁸ Решту тюремного ув'язнення о. Михаїл відбував уже без свого вчителя, уповаючи тільки на Ласку Божу, аж до 20 вересня 1959 р., коли згідно із ст. 209 ч. 1 КК УРСР тюремний термін скорочено на 6 місяців і 5 днів¹⁹.

З виходом на свободу, о. Михаїл вливається у число підпільних священників та веде активну душпастирську діяльність, працюючи над пошуком кандидатів до священничого стану, знаний для окремої групи підпільних греко-католиків за псевдонімом «о. Мирон»²⁰. Діяльність молодого душпастиря впадає в око КДБ і вже 31 грудня 1961 р. підписано новий звинувачувальний висновок²¹. А 15 січня 1962 р. Надвірнянський районний суд приговорив:

Косила Михайла Васильовича визнати винним по ст. 209 ч. 1 КК УРСР і засудити його до позбавлення волі у виправно-трудоцій колонії посиленого режиму строком на три роки з засланням його в Омську область строком на три роки після відбуття основної міри покарання...²²

¹⁵ В 1957 році Радянський Союз з пафосом святкував 40-річчя так званої Жовтневої революції. З цієї причини прокуратура за амністією закривала погано підготовлені кримінальні справи, серед котрих і справа о. Антонія Казновського. Див. В. Качур. Політ над світом пам'яті і мрій. Львів, С. 27.

¹⁶ Див. Інтерв'ю з о. Михайлом Косилом. м. Яремче. Інтерв'юєр Віктор Чуляк. 12.11.1999 // Архів інституту Історії Церкви. Ф 1. П-1-1-1026. 3.

¹⁷ Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче – Ф: 3. – Спр. 1. – Арк. 41.

¹⁸ Див. В. Качур. Політ над світом пам'яті і мрій. Львів, С. 28.

¹⁹ Див. Пам'яті отця-мітрата Михайла Косила // Нова Зоря. – Івано-Франківськ. – 2000. № 46. С. 8.

²⁰ Див. Інтерв'ю з о. Іваном Бойком. Дора. Інтерв'юєр о. Петро Голіней. 21.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче – Ф-5-А-2-1-1.2-9.

²¹ Див. Н. Масевич. «То будь в кожній хвилі готов на страждання – для Бога нежалуй і серця свого» (Отець-мітрат Михаїл Косило). УГКЦ – переслідувана, та не подолана. Делятин, 2007, 62.

²² Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче – Ф: 1. – Спр. 3. – Арк. 24.

Під час другого ув'язнення о. Михаїл Косило відбував покарання разом із підпільними єпископами Іваном Слезюком та Симеоном Лукачем у Станіславській тюрмі. Час проведений в спільній камері використовували для повторення богословських дисциплін та спільних таємних молитов. Згодом о. Михаїл завершував термін у Львівській тюрмі. З причини виконання тюремних планів та сумлінної поведінки тюремний термін завершився передчасно 20 червня 1963 р.²³

о. Михаїл – пастир та вчитель. Вийшовши на «свободу», о. Михаїл Косило був змушений шукати місце праці, щоб уникнути звинувачення в «ледарстві» та мати засоби для життя. Долаючи певні труднощі, друзі допомогли влаштуватися на посаду пасічника в Делятинському лісокомбінаті, в якому о. Косило пропрацював з 1963 р. до моменту легалізації УГКЦ 1989 р., поєднуючи державну роботу з душпастирською працею.

Слова Христа Спасителя «Жнива великі, а робітників мало» (Мт. 9, 37) не могли залишити байдужим цекровний провід «катакомбної» Церкви. Підпільний єпископ Станіславівський владика Іван Слезюк був дуже перейнятий майбутнім своєї єпархії. Старша генерація духовенства відходила у вічність, а молодих священиків, що були виховані в підпіллі за програмою Львівської Богословської Академії було досить мало, практично одиниці. Владика відчував потребу створення власного підпільного центру вишколу кандидатів до священства, що могли б швидше і ефективніше займатися справою виховання священиків.

В умовах тотального контролю і миттєвих репресій КДБ, найважливішим завданням Церкви було знайти відповідну кандидатуру для належного проводу кандидатів. Владика Іван зупиняє свій вибір на молодому, але вже досвідченому священикові, що засвідчив свою вірність Католицькій Церкві дворазовим ув'язненням – о. Михаїлу Косилі. Владика добре запізнав о. Михаїла, перебуваючи разом у Станіславській тюрмі, був задоволений богословськими знаннями молодого священика, а найбільше розпізнав у ньому хист самовідданого педагога²⁴. Згідно спогадів о. Михаїла, його призначення на ректора підпільної Станіславівської семінарії відбулося в 1968 р.²⁵

Для провадження нормального процесу виховання священиків існувало багато перешкод: нелегальне існування Церкви, що обмежувало інформацію про виховання кандидатів до священства тільки в обмеженому колі посвячених в таємницю осіб; відсутність відповідної богословської літератури; брак відповідних приміщень для студій; і, найголовніше, постійні репресії органів радянської репресивної машини.

Навчальний процес. Отримавши пастирське благословення Кир Івана Слезюка, о. Михаїл унаслідував теж морально-етичні засади, на котрих мали

²³ Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче – Ф: 1. – Спр. 3. – Арк. 35.

²⁴ Н. Масевич. «То будь в кожній хвили готов на страждання – для Бога нежалуй і серця свого» (Отець-мітрат Михаїл Косило). УГКЦ – переслідувана, та не подолана. Делятин, 2007, 63.

²⁵ Інтерв'ю з о. Михаїлом Косилом. м. Яремче. Інтерв'юер Віктор Чуляк. 12.11.1999 // Архів інституту Історії Церкви. Ф 1. П-1-1-1026. 10.

бути сформовані майбутні кандидати до священства. На території Станіславівської єпархії був живим релігійний дух, зложений єпископом Григорієм Хомишиним, якого в собі несли єпископи Симеон Лукач та Іван Слезюк. «Духом Хомишина» була просякнута теж і пастирсько-педагогічна діяльність о. Михаїла Косила²⁶.

Для будь-яких студій потрібно забезпечити студентів відповідною літературою. Отець Михаїл збирає відповідну теологічну літературу. Частину книг одержав від родини покійного Кир Симеона Лукача, разом із його рукописними творами²⁷. Ще одну частину книг о. Михаїлу подарував о. Роман Винничук. Але велике число книг о. Михаїл був змушений закуповувати протягом всього часу підпілля в родин колишніх греко-католицьких священників. Наступним кроком формування семінарії був терпеливий пошук кандидатів, тих, хто був готовий до священничих студій в умовах підпілля і зміг би віддати своє життя за Христа і його Церкву²⁸.

В пошуку відповідних кандидатів до священства в умовах підпілля о. Михаїлу ставали в нагоді численні знайомства із широкою мережею підпільних монастирських спільнот та греко-католицьких громад. Як тільки появлялася відповідна особа, яка, за думкою підпільних греко-католиків, могла мати священниче покликання, її намагалися звести із о. Михаїлом. Таким чином, за рекомендаціями ігумені монастиря студійського уставу матері Йосифи Вітер, до семінарії потрапили майбутні священники: о. Володимир Івашків та о. Зиновій Гончарик, які походили з Тернопільської обл., та колись зовсім не перетиналися із о. Михаїлом²⁹. Також підпільні вірні інформували о. Михаїла про потенційних семінаристів у середовищі громад, яких обслуговував отець разом із своїми учнями-священниками.

Для підбору кандидатів до священства отцю Михаїлу допомагав неабиякий талант педагога-психолога³⁰. Вже під час першої зустрічі з потенційним кандидатом отець розумів наскільки особа здатна розпізнати покликання. Траплялись випадки, коли о. Михаїл вмів пізнавати покликання в осіб незнайомих. Промовистий факт знаходимо в спогадах о. Івана Бойка. З ним зустрівся о. Михаїл і відразу відчув, що незнайомий юнак міг би бути добрим священником. При нагоді священник поговорив з практично незнайомим хлопцем і це стало початком великої та складної дороги до священства о. Івана Бойка. Як згадує о. Іван: «Я не розуміючи тих слів сказав: «я б хотів бути

²⁶ Інтерв'ю з о. Петром Голінеєм. Інтерв'юер о. Василь Юсько. 7.02.2019 Рим // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-2-1.2-11.

²⁷ Див. Інтерв'ю з о. Іваном Бойком. Дора. Інтерв'юер о. Петро Голіней. 21.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-1-1.2-9.

²⁸ У боротьбі за волю України. Спогади, життєписи, документи і матеріали // ред. Франко П., Кучабський Ю. Львів. 2006. – С. 130.

²⁹ Див. Інтерв'ю з о. Михайлом Валійоном. Інтерв'юер о. Петро Голіней. Підволочиськ 04.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Дорі – Ф-5-А-2-6-1.2-16.

³⁰ о. Богдан Іванюк. Підпільна духовна «Семінарія» в Дорі // Українська Греко-Католицька Церква – переслідувана, та не подолана. Матеріали науково-практичної конференції. Надвірна: 2007. С. 78.

священником»³¹. Подібні ситуації відбувалися з багатьма кандидатами до священства вже з перших зустрічей із підпільним вчителем.

Пізніше кожен кандидат проходив певне випробування, яке включало в себе різні аспекти людської поведінки. Під час випробувань о. Михаїл не тільки вивчав кандидатів, але, одночасно, вивчивши певні вади, шукав можливості спонукати семінаристів до самовдосконалення.

Від самих початків семінаристам пояснювалась важливість стримування язика. Здатність мовчати та второпно відповідати мало велике значення в умовах підпілля. Застерігалось від надмірної цікавості, особливо, що стосувалося інформації про інших кандидатів до священства, підпільних священників, місця проведення підпільних богослужінь. Як правило «новачкам» цього знати не можна було. Повна інформація про співтоваришів по навчанню відкривалася поступово, в міру розпізнання здатності зберігати таємниці. Так само велику увагу звертав о. Михаїл на здатність не виділятися в радянському середовищі релігійними переконаннями. Кандидати мали вчитися не відкривати свій внутрішній світ переконань перед людьми, які в будь-який момент могли виявитися ворогами Церкви. Постійно дотримувалися правила: «Не говори, що думаєш, а думай, що говориш».

Виняткове місце займало випробування на лакізмство. Семінаристи мали виробляти в собі здатність не спокушатися на солодощі, принадні фрукти, а найголовніше мати витривалість перед матеріальними принадами. Для цього о. Михаїл часто користувався з повчань блаженного Григорія Хомишина, котрий навчав:

Умертвлення і самовідречення є конче потрібне, щоб належати до Христа і наповнюватися його духом. Хто хоче визволитися з неволі тіла, диявола і світу, мусить постійно умертвлювати. Хто хоче духовно чинити, той мусить відректись себе і умертвлятися. Хто хоче досягнути правдиву мудрість, той мусить перемагати тілесні прагнення. «Бо ті, що живуть за тілом, думають про тілесне; ті ж, що за духом, - про духовне» (Рм 8, 5)³².

З метою випробування кандидатів, з вміння поборювати лакізмство і здатність умертвлення о. Михаїл використовував досить прості ситуації. Під час обіду на стіл ставили миску з яблуками різних сортів, і коли юнак вибирав найкраще, отець відразу намагався в лагідний спосіб підкреслити, що найкращі фрукти духовно досконалішій людині слід залишати для інших.

Важливе місце займало випробування на грошолобство чи навіть здатність до крадіжки. Для цього о. Михаїл використовував спосіб «забутих грошей», яких студенти часто мали можливість знайти серед книг на полицях бібліотеки з художньої літератури. Для певності номери грошових «забутих»

³¹ Див. Інтерв'ю з о. Іваном Бойком. Дора. Інтерв'юер о. Петро Голіней. 21.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Дорі – Ф-5- А-2-1-1.1-8.

³² Григорій Хомишин Єпископ Станіславівський. Про конечність умертвлення і самозречення для духовного висвободження. Станіславів. 1937. – С. – 4.

купюр були записані на спеціальному папері, щоб у випадку крадіжки, отець зміг доказати спійманому на злочині юнакові, що гроші злодієві не належали³³.

Вершиною самовідданості для справи переслідуваної Христової Церкви виховувалася в кандидатів готовність прийняти переслідування, арешт чи навіть смерть. Цю готовність демонстрував о. Михайл перед своїми учнями як попередніми ув'язненнями, так готовністю постраждати за Христа і в майбутньому. За спогадами о. Михайла Хром'янчука: «Я здавав собі справу з того, що завжди міг бути заарештований. І був до того готовий»³⁴. Подібно всі кандидати готували себе до тюремних випробувань.

Поряд із вдосконаленням моральних якостей студенти впроваджувались в навчання богослов'я. Велике значення мало добре закінчення середньої освіти. Тому кандидати, які ще закінчували середню освіту в школі, заохочувались до ретельного начання та одержання гарних оцінок. Це стосувалося кандидатів Володимира Івашківа, Михайла Хром'янчука та Івана Лейб'юка, які долучились до семінарії ще в час завершення навчання в середній школі³⁵. Поступово семінаристи впроваджувались в навчання і в міру можливості поглиблювати богословські знання.

Вихованці о. Михайла Косила студіювали основні богословські предмети: катехизм, Біблійну історію Нового і Старого Завіту, догматику, патрологію, апологетику, аскетику, пастирське богослів'я, моральне богослів'я, літургіку, церковний спів, канонічне та подружнє право, релігієзнавство, історію Церкви та історію України, історію філософії³⁶.

Розпочинали кандидати до священства своє навчання також із вивчення церковнослов'янської мови, а радше з практичних навиків читання церковнослов'янських літургічних книг. Для цього о. Михайл вимагав строгого дотримання правильних наголосів вже із самих початків читання, оскільки це було запорукою правильної вимови літургічних текстів майбутніми священиками. Кожен кандидат мав вміти добре служити до Святої Літургії, знаючи також церковний устав богослужінь та добове Церковне Правило³⁷.

Ознайомлювалися студенти також з основами латинської мови. Але рівень засвоєння латини не був великий. Про це згадував о. Іван Качанюк: «В той час на латинську мову не дуже звертали увагу. Старалися вивчити «Отче наш», «Богородице діво» [...] Отець Михайл старався, щоб ми вивчали латинські цитати [...] для того, щоб використати в якихось випадках»³⁸.

³³ Див. Інтерв'ю з о. Богданом Іванюком. Інтерв'юер о. Петро Голіней. 28.06.2018, Дора // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Дорі – Ф-5- А-2-4-1.1-14.

³⁴ З усної розмови автора з о. Михайлом Хром'янчуком.

³⁵ Див. Інтерв'ю з о. Іваном Лейб'юком. Інтерв'юер о. Петро Голіней. 28.06.2018, Дора // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Дорі – Ф-5-А-2-5-1.1-15.

³⁶ Ігнатюк Василь. Підпільна «семінарія» в тоталітарні роки // Історія релігії в Україні. Матеріали VIII Міжнародного круглого столу (Львів, 11-13 травня 1998 року). Львів. 1998, С. 109.

³⁷ Див. Інтерв'ю з о. Іваном Лейб'юком. Інтерв'юер о. Петро Голіней. 28.06.2018, Дора // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Дорі – Ф-5-А-2-5-1.1-15.

³⁸ Інтерв'ю з о. Іваном Качанюком. Фитьків. Інтерв'юер о. Петро Голіней. 17.06.2018 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Дорі – Ф-5-А-2-3-1.2-13.

Через те, що о. Михаїл грецької мови не знав, вивчення її не передбачалося, але, якщо того бажали студенти, вони могли ознайомлюватися з грецькою самостійно³⁹. Оскільки значна частина богословської літератури була польською мовою, учні отця Косила заохочувалися до вивчення польської мови.

Щодня мали обов'язок по 15 хвилин читати польські книжки польською мовою [...] Отець нам читав і ми теж читали, старалися [...] Отець казав, що потрібно нам знати польську мову, бо багато було літератури на польській мові. І ми старались того дотримуватися⁴⁰.

Форма навчання була довільною. Студенти отримували літературу для студій і при зустрічах розмовляли на тему прочитаного. У випадку неясностей о. Михаїл вияснював семінаристам незрозумілі тези. При тому будь-яких записів в домі о. Михаїла робити не дозволялось з причини небезпеки несподіваних обшуків КДБ. Якщо хтось і робив певні записи, то тільки у своєму домі. Траплялись випадки, коли окремі студенти переписували окремі книги. Наприклад Петро Грещук переписав цілий «Католицький Народний Катехизм» Франца Шпіраго⁴¹.

Для перевірки знань о. Михаїл практично не влаштовував планованих екзаменів. Вони «падали» на студента несподівано і тоді можна було оцінити рівень знань засвоєного матеріалу. Існували тільки дві оцінки: «знає», «не знає». Опитування з різних дисциплін могли проводитися за деякий час знову. В цей спосіб бралось під увагу знання, яким користуватися вмів майбутній священник завжди, а не ті знання, які заучувалися для екзамену. Якщо кандидат був готовий, його о. Михаїл представляв єпископам для повторного екзаменування. Найчастіше загальні екзамени приймали владика Володимир Стернюк, владика Софрон Дмитерко, владика Павло Василик. Згадуються як екзаменатори перед свяченнями також о. Йосиф Гірняк⁴², о. Єронім Тимчук та о. Григорій Сімкайло. Тоді кандидатам уділяли нищі свячення та дияконські, а вже після перевірки всіх богословських знань – священничі. Якщо кандидат не знав матеріалу на достатньому рівні о. Михаїл поручав продовжувати навчання чи повторювати матеріал. Непідготовлених кандидатів до свячень о. Михаїл ніколи не допускав⁴³.

Духовний вишкіл. У духовному вишколі своїх учнів о. Михаїл керувався словами Христа Спасителя: «Коли хтось хоче йти за мною, хай зречеться себе самого, візьме на себе свій хрест і йде слідом за мною.» (Мк 8, 34). А також заохоченням до витривалості в покликанню: «Ніхто, що поклав руку на плуг і

³⁹ Див. Інтерв'ю з о. Михайлом Косилом. м. Яремче. Інтерв'юєр Віктор Чуляк. 12.11.1999 // Архів інституту Історії Церкви. Ф 1. П-1-1-1026. 8.

⁴⁰ Інтерв'ю з о. Михайлом Хром'янчуком. м. Львів. Інтерв'юєр В. Ковтун. 18.04.2001 // Архів інституту Історії Церкви. Ф 1. П-1-1-4. 4-5.

⁴¹ Інтерв'ю з о. Петром Голінеєм. Інтерв'юєр о. Василь Юсько. 7.02.2019 Рим // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-2-1.2-11.

⁴² Див. Інтерв'ю з о. Іваном Бойком. Дора. Інтерв'юєр о. Петро Голіней. 21.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5- А-2-1-1.3-8.

⁴³ Див. Інтерв'ю з о. Петром Голінеєм. Інтерв'юєр о. Василь Юсько. 7.02.2019 Рим // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-2-1.2-11.

озирається назад не здатний до Царства Божого» (Лк. 9,62). Для цього прикладом свого життя о. Михайл надихав своїх учнів іти шляхом Христових заповідей та, не звертаючи увагу на випробування і спокуси, шукати правильної дороги до спасіння.

Учні о. Михайла мали стати пастирями, здатними покласти своє життя за вівці. Для цього велику увагу зверталось на духовний вишкіл кандидатів, готових посвятитися на цілопальну службу для Бога і Церкви. Отець Михайл був прихильником ідеї неодруженого духовенства і тому запровадження обов'язкового celibату єпископом Григорієм Хомишином у Станіславівській єпархії вважав промислом Святого Духа. Його учні виховувалися в потребі цілковитої посвяти, але приймали свячення в неодруженому стані не під примусом, а в добрій волі власного вибору⁴⁴.

Для витривання в покликанні о. Михайл наголошував учням про важливість щоденної участі у Святій Літургії із щоденним прийняттям Святої Євхаристії. Слова ап. Павла: «Я можу все в тому, хто укріплює мене» (Фл. 4, 13) часто промовляв о. Михайл щоб підкреслити важливість єдності з Євхаристійним Христом для єдності з ним. Для того отець часто і безустанно навчав про важливість щоденної Літургії: «Той, хто в довшому часі легковажно відмовляється від Святого Причастя, наражає свою душу на неминучу затрату»⁴⁵.

Поряд із важливістю Святої Літургії та Пресвятої Євхаристії о. Михайл завжди підкреслював в житті священика, а також кандидата до священства, важливість щоденної молитви. Молитва Церковного правила трактована о. Михайлом не тільки як обов'язок, за опущення якого священик впадав у тяжкий гріх, але як Божий дар, через котрого священик єднається з Творцем. Тому семінаристи заохочувалися до щоденної молитви Церковного Правила, а при можливості збиралися разом і молилися Вечірню, Повечір'я, Північну, Утреню та часи, використовуючи літургічні книги добового та річного кола згідно Типікона о. Ізидора Дольницького⁴⁶.

Молитвою Церковного Правила молитовне життя підпільних семінаристів не закінчувалося. Традиція «катакомбної» Церкви широко використовувала різні молебні та релігійні практики. Учні мали нагоду вчитися у свого вчителя, який був великим прикладом гарячої молитви. Зі спогадів о. Михайла Валійона дізнаємося:

Отець Михайло був великим мужем молитви, він вчив любити молитву у широкому розумінні того слова. Глибоку молитву, молитву приватну, молитву Церковного правила. Ми тоді молилися довго, відмовляли ціле Церковне правило: Вечірню, Повечір'я, Північну. Коли помолилися Утреню, ми обов'язково молилися всі чотири часи. Я знаю, що о. Михайло ніколи не опускав Церковне Правило... Він мав особливу набожність до

⁴⁴ Див. Інтерв'ю з о. Богданом Іванюком. Інтерв'юєр о. Петро Голіней. 28.06.2018, Дора // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5- А-2-4-1.1-14.

⁴⁵ Католицький Народний Катехизм // ред. Франца Шпіраго. Пер. Ярослава Левицького. Львів. 1997. с. 501.

⁴⁶ Інтерв'ю з о. Іваном Качанюком. Фитьків. Інтерв'юєр о. Петро Голіней. 17.06.2018 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-3-1.2-13.

Христового Серця, до Пресвятої Богородиці. І те, як він молився молебень до Серця Христового, то це треба було бачити. Не існувало нічого біля нього, весь порив був звернений... Він розмовляє з Христом. Він нам зумів передати розуміння вартості і цінності Служби Божої, Святого Причастя. Ми шукали нагоди, не завжди можна було її знайти... бути на Літургії і приймати Святу Євхаристію...⁴⁷

В релігійному житті кандидата до священства візантійсько-українського обряду важливе місце займає церковний спів. Отець Михаїл був учнем о. Антонія Казновського, якого сучасники за здатність імітувати у співі о. Ізидора Дольницького називали «сином Дольницького»⁴⁸. Один підпільний священник, який добре знав о. Антонія, почувши спів ще молодого о. Михаїла Косила, назвав його «внуком Дольницького»⁴⁹. Будучи великим знавцем церковних піснеспівів, о. Михаїл намагався передати свої знання молодим семінаристам.

Висновок. Українська Греко-Католицька Церква в роки радянського тоталітаризму не тільки вижила, але завдяки Ласці Господній зуміла розвиватися, долаючи всі випробування атеїстичної системи. Життєдайною силою стала молода генерація священнослужителів, вихованих в умовах підпілля під проводом о. Михаїла Косила. На підставі аналізу певних джерел сміливо можемо називати його одним із видатних «стовпів» переслідуваної Церкви на Прикарпатті. Він ведений Божим Провидінням та натхненний прикладом блаженного Григорія Хомишина зумів організувати підпільну семінарію та виховати групу молодих підпільних священників. Життя о. Михаїла потягало за собою молоді серця готові посвятитися для цілопальної жертви для праці в Христовому винограднику.

Праця над інтелектуальним розвитком кандидатів невід'ємно єдналася із духовним розвитком семінаристів, який не завершувався із прийняттям священства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Архівні джерела:

1. ДА ІФО: Ф. – Р 388. – Оп. 2. – Спр. 116.
2. Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче – Ф: 1. – Спр. 3.
3. Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче – Ф: 3. – Спр. 1.

Інтерв'ю:

1. Інтерв'ю з о. Богданом Іванюком. Інтерв'юер о. Петро Голіней. 28.06.2018, Дора // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5- А-2-4-1.1-14.
2. Інтерв'ю з о. Іваном Бойком. Дора. Інтерв'юер о. Петро Голіней. 21.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-1-1.2-9.
3. Інтерв'ю з о. Іваном Качанюком. Фитьків. Інтерв'юер о. Петро Голіней. 17.06.2018 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-3-1.2-13.

⁴⁷ П. Голіней. Особа духівника в Українській Греко-Католицькій Церкві часів підпілля // *Alma Mater*, № 79, Рим, 2018, 21.

⁴⁸ Див. П. Голіней. Повернення в Карпати // *Християнський Вісник*. Коломия. – 2007. № 3. С. 6.

⁴⁹ Див. Інтерв'ю з о. Петром Голінеєм. Інтерв'юер о. Василь Юсько. 7.02.2019 Рим // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-2-1.2-11.

4. Інтерв'ю з о. Іваном Лейб'юком. Інтерв'юєр о. Петро Голіней. 28.06.2018, Дора // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-5-1.1-15.
5. Інтерв'ю з Марією Косило-Черленюк. м. Яремче (Дора). Інтерв'юєр о. Петро Голіней. 28.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-5-2-1.2-5.
6. Інтерв'ю з о. Михайлом Валійоном. Інтерв'юєр о. Петро Голіней. Підволочиськ 04.06.2016 // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-6-1.2-16.
7. Інтерв'ю з о. Михайлом Косилом. м. Яремче. Інтерв'юєр Віктор Чуляк. 12.11.1999 // Архів інституту Історії Церкви: Ф 1. П-1-1-1026. 10.
8. Інтерв'ю з о. Михайлом Хром'янчуком. м. Львів. Інтерв'юєр В. Ковтун. 18.04.2001 // Архів інституту Історії Церкви: Ф 1. П-1-1-4. 4-5.
9. Інтерв'ю з о. Петром Голінесем. Інтерв'юєр о. Василь Юсько. 7.02.2019 Рим // Архів Музею Підпільної Духовної Семінарії в Яремче: Ф-5-А-2-2-1.2-11.

Література:

1. Голейко Д., Голейко Т. О. Антін Казновський, якого ми пам'ятаємо (1878-1959) // Нова Зоря. Івано-Франківськ. 1993. № 38.
2. Голіней П. Особа духівника в Українській Греко-Католицькій Церкві часів підпілля // *Alma Mater*, № 79, Рим, 2018.
3. Голіней П. Повернення в Карпати // *Християнський Вісник*. Коломия. – 2007. № 3.
4. Іванюк Б. Підпільна духовна «Семінарія» в Дорі // Українська Греко-Католицька Церква – переслідувана, та не подолана. Матеріали науково-практичної конференції. Делятин: 2007.
5. Ігнатюк В. Підпільна «семінарія» в тоталітарні роки // Історія релігії в Україні. Матеріали VIII Міжнародного круглого столу (Львів, 11-13 травня 1998 року). Львів. 1998.
6. Качур В. Політ над світом пам'яті і мрій. Львів, 2001.
7. Мартинюк Т. Ісповідники віри на Гуцульщині: монахи студійського уставу, о. Антоній Казновський та о. мітрат Михаїл Косило // *Правда визволить...* Матеріали наукової конференції з нагоди 25-ліття легалізації УГКЦ 6 листопада 2014 р. / за ред. о. П. Марцелюка, С. Гуркіної, В. Суботіна. Жовква: Місіонер, 2015.
8. Масевич Н. «То будь в кожній хвилі готов на страждання – для Бога нежалуй і серця свого» (Отець-мітрат Михаїл Косило) // УГКЦ – переслідувана, та не подолана./ Матеріали шкільної науково-практичної конференції. Делятин, 2007.
9. Пелехатий І. В неволі день роком стає. Лицар Української Католицької Церкви. Упорядник У. Скальська, Івано-Франківськ, 2007.
10. Пелехатий І. «Ми сповідуємо мир у Христі» // *Нова Зоря*, 1993, № 15-16.
11. Пам'яті отця-мітрата Михаїла Косила // *Нова Зоря*. – Івано-Франківськ. – 2000. № 46.
12. Григорій Хомишин Єпископ Станіславівський. Про конечність умиртвлення і самозречення для духовного висвободження. Станіславів. 1937.
13. У боротьбі за волю України. Спогади, життєписи, документи і матеріали // ред. Франко П., Кучабський Ю. Львів. 2006.
14. Шпіраго Ф. Католицький Народний Катехизм / Пер. Ярослава Левицького. Львів. 1997.

REFERENCES

Arkhirni dzherela:

1. DA IFO: F. – R 388. – Op. 2. – Spr. 116.
2. Arkhiv Muzeiu Pidpilnoi Dukhovnoi Seminarii v Yaremche: F. –1. – Spr. 3.
3. Arkhiv Muzeiu Pidpilnoi Dukhovnoi Seminarii v Yaremche: F–3. – Spr. 1.

Interviu:

1. Interv'iu z o. Bohdanom Ivaniukom. Interv'iuer o. Petro Holinei. 28.06.2018, Dora // Arkhiv Muzeiu Pidpilnoi Dukhovnoi Seminarii v Yaremche: F-5- A-2-4-1.1-14.
2. Interv'iu z o. Ivanom Boikom. Dora. Interv'iuer o. Petro Holinei. 21.06.2016 // Arkhiv Muzeiu Pidpilnoi Dukhovnoi Seminarii v Yaremche: F-5-A-2-1-1.2-9.
3. Interv'iu z o. Ivanom Kachaniukom. Fytkiv. Interv'iuer o. Petro Holinei. 17.06.2018 // Arkhiv Muzeiu Pidpilnoi Dukhovnoi Seminarii v Yaremche: F-5-A-2-3-1.2-13.
4. Interv'iu z o. Ivanom Leibiukom. Interv'iuer o. Petro Holinei. 28.06.2018, Dora // Arkhiv Muzeiu Pidpilnoi Dukhovnoi Seminarii v Yaremche: F-5-A-2-5-1.1-15.
5. Interv'iu z Mariieiu Kosylo-Cherleniuk. m. Yaremche (Dora). Interv'iuer o. Petro Holinei. 28.06.2016 // Arkhiv Muzeiu Pidpilnoi Dukhovnoi Seminarii v Yaremche: F-5-A-5-2-1.2-5.
6. Interv'iu z o. Mykhailom Valiionom. Interv'iuer o. Petro Holinei. Pidvolochysk 04.06.2016 // Arkhiv Muzeiu Pidpilnoi Dukhovnoi Seminarii v Yaremche: F-5-A-2-6-1.2-16.
7. Interviu z o. Mykhailom Kosylo. m. Yaremche. Interviuer Viktor Chuliak. 12.11.1999 // Arkhiv instytutu Istorii Tserkvy: F 1. P-1-1-1026. 10.
8. Interviu z o. Mykhailom Khromianchukom. m. Lviv. Interviuer V. Kovtun. 18.04.2001 // Arkhiv instytutu Istorii Tserkvy: F 1. P-1-1-4. 4-5.
9. Dyv. Interv'iu z o. Petrom Holineiem. Interv'iuer o. Vasyl Yusko. 7.02.2019 Rym // Arkhiv Muzeiu Pidpilnoi Dukhovnoi Seminarii v Yaremche: F-5-A-2-2-1.2-11.

Literatura:

1. Holeiko D., Holeiko T. O. Antin Kaznovskyi, yakoho my pamiataiemo (1878-1959) // Nova Zoria. Ivano-Frankivsk. 1993. № 38.
2. Holinei P. Osoba dukhivnyka v Ukrainskii Hreko-Katolytskii Tserkvi chasiv pidpillia // Alma Mater, № 79, Rym, 2018.
3. Holinei P. Povernennia v Karpaty // Khrystyianskyi Visnyk. Kolomyia. – 2007. № 3.
4. Ivaniuk B. Pidpilna dukhovna «Seminariia» v Dori // Ukrainka Hreko-Katolytska Tserkva – peresliduvana, ta ne podolana. Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii. Nadvirna: 2007.
5. Ihnatiuk V. Pidpilna «seminariia» v totalitarni roky // Istoriiia religii v Ukraini. Materialy VIII Mizhnarodnoho kruhloho stolu (Lviv, 11-13 travnia 1998 roku). Lviv. 1998.
6. Kachur V. Polit nad svitom pamiati i mrii. Lviv, 2001.
7. Martyniuk T. Ispovidnyky viry na Hutsulshchyni: monakhy studiiskoho ustavu, o. Antonii Kaznovskyi ta o. mitrat Mykhail Kosylo // Pravda vyzvolyt... Materialy naukovo konferentsii z nahody 25-littia lehalizatsii UHKTs 6 lystopada 2014 r. / za red. o. P. Martseliuka, S. Hurkinoi, V. Subotina. Zhovkva: Misioner, 2015.
8. Masevych N. «To bud v kozhnii khvyli hotov na strazhdannia – dlia Boha nezhalui i sertsia svoho» (Otets-mitrat Mykhail Kosylo) // UHKTs – peresliduvana, ta ne podolana / Materialy shkilnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Deliatyn, 2007.
9. Pelekhatyi I. V nevoli den rokom staie. Lytsar Ukrainskoi Katolytskoi Tserkvy. Uporiadnyk U. Skalska, Ivano-Frankivsk, 2007.
10. Pelekhatyi I. «My spoviduiemo myr u Khrysti» // Nova Zoria, 1993, № 15-16.
11. Pamiati ottsia-mitrata Mykhaila Kosyla // Nova Zoria. – Ivano-Frankivsk. – 2000. № 46.
12. Hryhorii Khomyshyn Yepyskop Stanislavivskyi. Pro konechnist umertvlennia i samozrechennia dlia dukhovnoho vysvobodzhennia. Stanislaviv. 1937.
13. U borotbi za voliu Ukrainy. Spohady, zhyttiepysy, dokumenty i materialy // red. Franko P., Kuchabskyi Yu. Lviv. 2006.
14. Shpirago F. Katolytskyi Narodnyi Katekhyzm / Per. Yaroslava Levytskoho. Lviv. 1997.

Стаття надійшла до редакції: 13.09.2021